БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетинген

1954 ЯНВАРЬ 22 ПЯТНИЦА № 16 (2953)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы (1 арын).

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле областың соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпири (1 арын).

Эвилелдиң Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 322 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязын бадылаар дугайында тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпири (1 арын).

Тыва автономнуг областан Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпири (1—2 арыннар).

«Матвей Федорович Шкирятовту орнукшутканы (2 арын).

С. Шивит. —Башкыларның январь чөвүлел хуралындан илерээн четпестерни узуткаар (3 арын).

Берлиниң чөвүлел хуралының мурнуу чарыында (4 арын).

СОҢГУЛДА КАМПАНИЯЗЫНЫҢ ХҮННЕРИНДЕ ПОЛИТ-МАССАЛЫГ АЖЫЛДЫ КАЛБАРТЫР

Ам үеде бистиң бүгү чуртувуста 1954 чылдың март 14-те болур ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткел калбарып турар. Соңгулдаларга белеткел совет кижилериң өзүп турар политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң байдалында чоруп турар. Совет улус Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттыжып алгаш, социалистиг Төрээн чуртту улам ыңайгы чечектелиишкини дээш, СЭКП-ниң XIX съездизиниң шиитпирлерин, чуртту улус ажыл-агыйының чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнүнче болгаш ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын дыка бедидеринче угландырган партия биле чазактың хемчеглерин амыдыралга боттандырары дээш чүткүлдүг демиселди чорудуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткелдиң хүннеринде бүгү чуртта чоруп турары ышкаш, бистиң областың бүдүрүлге черлеринде, колхозтарында, МТС-теринде болгаш совхозтарында социалистиг чарыш улам калбарып, ажылчы чон чаа-чаа бүдүрүлге чедиишкиннерлиг болур дээш ажылдап турар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чаа чедиишкиннер дээш чоннуң көдүрлүүшкүнүн башкарып удуртуру партия, профэвилел, комсомол организацияларының дорт хүлээлгези болур. Партия болгаш чазактың чуртту улам ыңай хөгжүдер талазы-биле салганы кайгамчык улуг сорулгаларны боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга соңгулда кампаниязының хүннеринде бүгү агитас-пропаганда ажылы база чагырткан турар ужурлуг.

Ам үеде Кызыл хоорайда болгаш районнарда соңгулда кампаниязынга холбаштыр агитас-массалыг ажылды эде организастап, агитпунктуларны тургузар, оларның эргелекчилеринге болгаш агитаторларынга дээре агитаторларны четчелеп киирер дээн ышкаш улуг организастыг ажылдар чорутунуп турар. Кызыл хоорайда 18 агитпунктулар тургустунган болгаш оларда 1000 хире агитаторлар санатынып турар. Партия хооркому агитпунктулар эргелекчилериниң хуралын эрттирген. Улуг-Хем районда 19 агитпунктуларны болгаш оларның эргелекчилерин тургускулаан. Чаа-Хөл, Таңды болгаш өске-даа районнарда ол ышкаш ажылдар чорутунуп турар.

Ындыг болза-даа, чамдык районнарда агитас-пропаганда ажылының мындыг организастыг хемчеглери кончуг оожум чоруп турары-биле чергелештир соңгукчуларның ортузунда соңгулда кампаниязынга холбаштыр тайылбыр ажылы улуг калбарышкынныг болбайн турарын айтыры чугула.

Ам сорулга болза, чер-черге политик-массалыг ажылды бүгү талазы-биле калбартыры болур. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказын, партияның XIX съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалын, үлептүр болгаш аъш-чем бараннарының бүдүрүлгезин калбартыр, шынарын экижидер дугайында, совет садыг дугайында партия биле чазактың шиитпирлерин, база совет Конституциянын, ооң демократтыг үндезиннериниң дугайында, «ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмнүң» болгаш соңгулдаларга хамаарышкан өске-даа айтырыгларны соңгукчу бүрүзүнге доктаамал тайылбырлап таныштырары чугула. Ооң-биле кады бүдүрүлге планнарын өй-шаанда күүседир, мал кыштагладыышкынын чедиишкиниг эрттирер, часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир, колхозтарда тудуг ажылын күштелдирер дээн ышкаш практиктиг сорулгаларны агитас-массалыг ажылга мергежилдии-биле холбаштырып, чоннуң чогаадыкчы идепкейин, күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайындырып үндүрер ужурлуг.

Эрткен соңгулда кампанияларының үезинде областың партия организацияларында агитас-массалыг ажылдың улуг дуржулгазы чыгдыынган. Ол дуржулганы бүрүн ажыглап, ажылчы чоннарның митингилери болгаш хуралдары, лекциялар, илеткелдер, беседалар, солун номчулгалары, көскү агитация, кино, парлалга болгаш радио дээн ышкаш политик-массалыг ажылдың ындыг хевирлерин калбаа-биле ажыглаза чогуур. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының удуртур ажылдакчылары, янзы-бүрү участоктарда ажылдап турар интеллигент кадрлар чоннуң ортузунга лекцияларны, илеткелдерни кылган турарын чедип алыр херек.

Соңгукчуларның ортузунга агитас-массалыг ажылдың төвү соңгулда участогу болур ужурлуг. Анаа политиктиг агитация ажылын кайы хире нептередип чорутканынан соңгулдаларны чедиишкиниг чорудары хамааржыр. Моон ужурунда ам партия организациялары болза, соңгулда участогу бүрүзүнге эки деритинген агитпункт тургустунган, анаа илеткелдер, консультациялар, беседалар, солун номчулгалары чорутунган, соңгукчуларның бүгү сонуургап турар айтырыгларының талазы-биле оларга харыылар бердинген турарынче сагыш салыр херек.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга белеткелдиң үезинде партия организацияларының хүлээлгези—бүгү-ле черлерге социалистиг чаріштың күштүг калбарыышкынын организастап, ооң мурнакчыларының дуржулгазын нептередири, соңгулда кампаниязынга массаның политиктиг идепкейин баштаары, совет болгаш ажыл-агый организацияларының ажылының дугайында адаандан өрү кадык шүгүмчүлелди бүгү хемчег-биле деткиири болур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге ам болур соңгулдаларга Коммунистиг партия болза, эрткен соңгулда кампанияларынга ышкаш, партия кежигүнү эвес ажылчыннар, тараачынар болгаш интеллигенция-биле чаңгыс блокка, эвилелге туруп турар. Ынчангаш партияның пропаганда, агитация болгаш организастыг ажылдары коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогун улам-на быжыглаарын деткиир ужурлуг. Моон соңгаар депутаттарның кандидатуразынга депшидип үндүрер кижилериниң дугайында чоннуң ортузунга тайылбыр ажылын чорудар. Соңгулдаларга бүгү соңгукчуларның идепкейлиг киржилгезин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга Коммунистиг партияның хереэнге бердинген кижилерни, партия биле чазактың политиказын болгаш шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш туруштуг демиселчилерни соңгуурун чедип алыры эргежок чугула.

Соңгулда кампаниязының үезинде областың партия организацияларының бүгү политик-массалыг ажылын бо сорулганы чедип алырынче болгаш соңгулдаларга ажыл-агый талазы-биле бедик көргүзүглерлиг ужуражырынче угландырып чорудар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

«ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмнүң» 36 болгаш 37 чүүлдеринге үндезилээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязын ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының болгаш ниитилелдериниң төлээлекчилеринден дараазындагы составка бадылаар:

Төп соңгулда комиссиязының Даргазы **Шверник** Николай Михайлович —Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелинден.

Төп соңгулда комиссиязының Даргазының Оралакчызы **Шелепин** Александр Николаевич — Бүгү Эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелинден.

Төп соңгулда комиссиязының Секретары — **Громов** Евгений Иванович—культура ажылдакчыларының профессионал эвилелинден.

Төп соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Несмеянов Александр Николаевич — ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының эртемденнериниң болгаш эртем ажылдакчыларындан,

Михайлов Николай Александрович — Москваның коммунистиг организациязындан,

Гришко Григорий Елисеевич — Киевтиң коммунистиг организациязындан,

Козлов Василий Иванович — Белорус ССР-ниң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелинден.

Сурков Алексей Александрович — ССРЭ-ниң совет чогаалчылар Эвилелинден

Желтов Алексей Сергеевич — армияга, ужар-чүүлге болгаш флотка дузалаарының Бүгү-эвилел эки-тура ниитилелиниң Төп Комитединден (ДОСААФ).

Москатов Петр Георгиевич — культура ажылдакчыларының профессионал эвилелинден.

Козлов Флор Романович — Ленинградтың коммунистиг организациязындан,

Зуева Татьяна Михайловна —культура ажылдакчыларының профессионал эвилелинден.

Баев Степан Сергеевич — Кузнецкиниң Сталин аттыг металлургия комбинадының ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан хаакчыттарындан

Евец Михаил Юрьевич — Куйбышевтиң гидроэлектростанция тудуушкунунуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан хаакчыттарындан,

Юлдашева Айшахон — Узбек ССР-ниң Фергана областың Коканд районнуң Максим Горький аттыг колхозтуң колхозчуларындан,

Коргасбаев Сайдахмет — Казах ССР-ниң Алма-Ата областың Кегень районнуң Молотов аттыг колхозтуң колхозчуларындан.

Цицишвили Тамара Иосифовна — Грузин ССР-ниң Тбилиссиниң күрүнениң Марджанишвили аттыг театрының чогаадыкчы ажылдакчыларының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының коллективинден.

Абасов Курбан Абас Кули Оглы—Азербайджан ССР-ниң «Гюргянефть трестизиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыттарындан.

Раткуте Мария Юозовна—Литва ССР-ниң Вильнюстуң башкы институдунуң студентилериниң болгаш башкыларының коллективинден.

Киселёва Елизавета Дмитриевна—Молдав ССР-ниң эге болгаш ортумак школа ажылдакчыларының профессионал эвилелинден.

Абзалон-Саксе Анна Оттовна—Латви ССР-ниң совет чогаалчылар Эвилелинден.

Атабекова Ольмасхан—Киргиз ССР-ниң Джалал-Абад областың Базар-Курган районнуң Фрунзе аттыг колхозтуң колхозчуларындан.

Бабаева Хосият Касымовна—Таджик ССР-ниң Ленинабадтың хереэ-женнериниң башкы институдунуң студентилериниң болгаш башкыларының коллективинден.

Егиазаров Иван Васильевич —Армян ССР-ниң эртемнер Академиязының эртемденнериниң болгаш эртем ажылдакчыларының коллективинден.

Атаев Реджепкули—Туркмен ССР-ниң Ташауз областың Ильялин районнуң «Большевик» колхозтуң колхозчуларындан.

Иллиссон Леонхард-Фридрих Адович—Эстон ССР-ниң профессионал эвилелдериниң республика Чөвүлелинден.

Юппиев Петр Степанович —Карело-Фин ССР-ниң Пряжинскинин ыяш-тывыш ажыл-агыйының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыттарының коллективинден.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль
1954 чылдың январь 19.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле областың соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпири

«ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмнүң» 39, 40 болгаш 41 дугаар чүүлдеринге үндезилээш, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң **шиитпирлээни болза:**

Тыва автономнуг областың Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле областың соңгулда комиссиязын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннарның ниитилелдериниң моон адаанда төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Соңгулда комиссиязының даргазы—**Арланмай** Андрей Мөнгеевич—СЭКП обкомунуң партия организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы — **Писарев** Григорий Александрович — СЭКП-ниң Кызыл хоорай организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары—**Ломакина** Александра Петровна—Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелиниң обкомундан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Алдын-Херел Алексей Хуренолович—«Шын» солун редакциязының профэвилел организациязындан,

Казанцев Владимир Иванович—Кызыл районнуң Суг-Бажы чеди-чыл школазының комсомол организациязындан,

Севен Семён Хунаевич—Совет Армияга, ужар-чүүлге болгаш флотка дузалаарының эки-тура ниитилелиниң обкомундан.

Юшина Валентина Гавриловна—дааранылга комбинадының комсомол организациязындан.

Норбу Тамара Чашоловна — СЭКП-ниң Кызыл хоорай организациязындан.

Чуева Ольга Павловна—Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозунуң колхозчуларының хуралындан

Ондар Доржу Дука — Кызыл МТС-тиң комсомол организациязындан.

Тажы-Норбу Монгуш Лопсанович—Кызыл хоорайның хереглекчилер ниитилелинден

Семенов Виталий Петрович — областың комсомол организациязындан.

Донгак Натпит-оол Шактарович—Улуг-Хем районнуң комсомол организациязындан

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область комитединиң даргазының оралакчызы Совединиң күүсекчи **А. КОЗЛЕНКО.**

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область комитединиң секретары Совединиң күүсекчи **М. ПАХОМОВ.**

Кызыл хоорай. 1954 ч. январь 20.

Эвилелдиң Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 322 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязын бадылаар дугайында

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпири

«ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Дүрүмнүң» 43, 44 болгаш 45 дугаар чүүлдеринге үндезилээш, ажылчы чоннарның депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң **шиитпирлээни болза:**

Эвилелдиң Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 322 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң моон адаанда төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Соңгулда комиссиязының даргазы—**Болдур-оол** Борис Холчукпенович—областың культура эргелелиниң партия организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы—**Степанчук** Борис Григорьевич — СЭКП-ниң Кызыл хоорай организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары—**Носова** Таисья Алексеевна—облпартшколаның профэвилел организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Шожут Салчак Чанзановна — Улуг-Хем районнуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел организациязындан.

Щетиев Константин Константинович—Хоорайчыгаш партия организациязындан.

Тюнин Георгий Дмитриевич—Каа-Хем ыяш ажыл-агый черинин ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыттарындан.

Тюлюш Ондар Девеккежековна—Кызыл хоорайның № 1 тудуг участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан хаакчыттарындан.

Хорошавин Станислав Андреевич —Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомундан.

Сизова Нина Ильинична—Кызыл эмнелгезиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыттарындан.

Плетиев Василий Маркович — Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомундан.

Намай Николай Саевич—Хову-Аксы суурнуң партия организациязындан.

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединин күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы А. КОЗЛЕНКО.
Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң секретары М. ПАХОМОВ.

Кызыл хоорай. 1954 ч. январь 20.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга алдар кылдыр

Кызыл районда «Бай-Булуң» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннеринге «ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар» деп эге-биле «Шын» солунда парлатынган «Правданың» мурнуку үүлүн колхозтуң агроному эш Тадар-оол таныштырган. Ону танышканынга холбаштыр анаа элээн хөй колхозчулар санал берип, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга күш-ажылчы алдар болдурган хүлээлгелерни алганнар.

Колхозта хову бригадазының бригадири эш Сынгылдаа мынча дээн:

—Ногаа болгаш картофель культураларының тарылга шөлдеринге удобрение кылдыр бо чылын 500 тонна өдек, хүлдү белеткээр тургаш, 200 тоннаны чыып мөөңнээн, арткының соңгулдалар хүнүнүң бетинде тарылга шөлдеринге бүрүн төп тараткан турарын бистиң бригадавыс хүлээнген, ол талазы-биле өске бригадаларны кыйгырып тур бис.

Район Совединиң депутаты Авлак-оол, коммунист Сенгии олар Хараал бүдүрүлгезинче сөөртүр колхозтуң транспорт талазы-биле хүлээлгезин 6 аът-биле соңгулда хүнүнүң бетинде доозарын, ферманың алдарлыг хойжузу эш Адыя 150 хойдан 160 хураганны камгалап алырын хүлээнгеннер.

Тыва автономнуг областан Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпири

«ССРЭ-ниң Дээди Совединде соңгулдалар дугайында Дүрүмнүң» 47, 48 болгаш 49 дугаар чүүлдеринге үндезилээш, ажылчы чоннарның депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң **шиитпирлээни болза:**

Тыва автономнуг областан Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле соңгулда округтарының соңгулда комиссияларын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннарның ниитилелдериниң моон адаанда төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызыл хоорайның № 602 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Соңгулда комиссиязының даргазы —**Сагалаков** Георгий Михайлович—облсан кылдизиниң профэвилел организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы—**Часкым** Монгуш Чымаевна—СЭКП-ниң Кызыл район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары—**Бочкова** Евдокия Дмитриевна—СЭКП-ниң Кызыл хоорай организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Александрова Анастасия Григорьевна — Бии-Хем районнуң кадык камгалал ажылдакчыларының коллективинден.

Сапчай Оюн Темчиевич — СЭКП-ниң Бии-Хем район организациязындан.

(Уланчызы 2-ги арында).

Тыва автономнуг областан Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң шиитпири

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Тропицын Аркадий Андреевич — Бии-Хем МТС-тиң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының коллективинден.

Праведников Алексей Иванович — Кызыл районнуң Чкалов аттыг колхозунуң колхозчуларының ниити хуралындан.

Маадыр-оол Иван Чанзанчикович — Үлегүр өдүрүлгелериниң ажылчыннарының профэвилел обкомундан.

Калзан Антон Каваевич—дылдың, төөгүүнүң болгаш литератураның эртем-шинчилел институдунуң комсомол организациязындан.

Созинова Татьяна Георгиевна — Кызыл хоорайның комсомол организациязындан.

Седых Антонина Васильевна – Кызыл МТС-тиң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының ниити хуралындан.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың № 603 чөөн соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Соңгулда комиссиязының даргазы—**Ноздрачёв** Петр Илларионович —Копту көдээ суурнуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыттарындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы —**Биче-оол** Чооду Баирович —СЭКП-ниң Тес-Хем район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары —**Иванова** Светлана Филипповна—Каа-Хем районнуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Таргат Галина Чабановна —Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозтуң колхозчуларының хуралындан.

Горбунов Игнат Иванович —Сарыг-Сеп МТС-тиң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының хуралындан.

Темир-оол Оюн Торанович — Таңды районнуң Будённый аттыг колхозтуң колхозчуларының хуралындан.

Благичин Федор Лазаревич — СЭКП-ниң Тожу район организациязындан.

Чараш-оол Алексей Иргитович — Эрзин районнуң комсомол организациязындан.

Сыгырта Степан Каварыкович — Тес-Хем МТС-тиң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының хуралындан.

Давыдова Нина Алексеевна —Самагалдай суурнуң ортумак школазының башкыларының коллективинден.

Оовуй Наталья Сандыковна —Эрзин райкүүскомнуң чанында партия организациязындан.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Шагаан-Арыгның № 604 соңгулда округунуң округ комиссиязының составы:

Соңгулда комиссиязының даргазы — **Чилбак-оол** Чимит Бекович — СЭКП-ниң Улуг-Хем район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы—**Чургуй-оол** Хомушку Намчаевич—Чаа-Хөл МТС-тиң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының хуралындан.

Соңгулда комиссиязының секретары—**Кузьмина** Зоя Федоровна—Улуг-Хем районнуң № 2 школазының коллективинин профэвилел организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Намчыл-оол Ондар Баирович—«ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыттарындан.

Кечил-оол Дюлюш Наваевич — Шагаан-Арыг МТС-тиң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының хуралындан.

Маркелова Мария Васильевна—Улуг-Хем райүлетпүр комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыттарындан.

Содуй-оол Монгуш Биче-оолович—Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчуларының ниити хуралындан.

Седен Монгуш Чоптуг-оолович — Чаа-Хөл районнуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчуларының хуралындан.

Винокурова Валентина Георгиевна —Чаа-Хөл районнуң хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Түлүш Шура Сууроловна—Чаа-Хөл районнуң Молотов аттыг колхозунуң колхозчуларының ниити хуралындан.

Щербин Василий Яковлевич—Чаа-Хөл районнуң Кара-Суг суурунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының хуралындан.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Чадаананың № 605 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Соңгулда комиссиязының даргазы —**Аржалай** Анатолий Танжанович—СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы—**Катков** Юрий Сергеевич—Сүт-Хөл районнуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары—**Петренко** Михаил Григорьевич—Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң партия эге организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Анай-оол Монгуш Сегбээвна — Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң колхозчуларының ниити хуралындан.

Ростовцева Валентина Константиновна—Чадаана райүлетпүр комбинадының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының хуралындан.

Кундан Иргит Панданович — СЭКП-ниң Өвүр район организациязындан.

Одан-оол Даир Кокунаевич—Чадаана МТС-тиң ажылдакчыларының ниити хуралындан.

Кыдат-оол Ондар Кара-оолович — Сүт-Хөл МТС-тиң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының ниити хуралындан.

Часынмай Куулар Сояноловна — Сүт-Хөл районнуң «Сталинчы орук» колхозунуң колхозчуларының хуралындан.

Серен Монгуш Домбаевич– Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг колхозунуң партия организациязындан.

Смоленцев Семён Антонович—Чадаананың көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының хуралындан.

Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызыл-Мажалыктың № 606 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составы:

Соңгулда комиссиязының даргазы—**Сурунгур** Константин Балчырович—СЭКП-ниң Барыын-Хемчик район организациязындан.

Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы—**Серен-Доржу** Монгуш Бадыевич—Бай-Тайга МТС-тиң партия организациязындан.

Соңгулда комиссиязының секретары—**Балакина** Ирина Жановна—Барыын-Хемчик районнуң комсомол организациязындан.

Соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Ооржак Белек-оол Тораевич—Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыттарының хуралындан.

Ховалыг Севильба Агбаевна—Барыын-Хемчик райүлетпүр комбинадының профэвилел организациязындан.

Куулар Актек-оол Лопсанович—Барыын-Хемчик районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң колхозчуларының ниити хуралындан.

Чечекма Тонгак Анзатовна—Бай-Тайга МТС-тиң комсомол организациязындан.

Адыгбай Алексей Саинолович—СЭКП-ниң Бай-Тайга район организациязындан.

Долгих Маина Степановна—Бай-Тайга районнуң күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел организациязындан.

Донаа Күжүтет Аколович—Бай-Тайга районнуң Молотов аттыг колхозунуң колхозчуларының ниити хуралындан.

Ложкин Алексей Анисимович — Чинге-Каят көдээ суурнуң ажылчыннарының болгаш албан хаакчыттарының хуралындан.

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы
А. КОЗЛЕНКО.

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннарының депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитединиң секретары М. ПАХОМОВ.

Кызыл хоорай.
1954 ч. январь 20.

Матвей Федорович Шкирятовту орнукшутканы

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң көскү ажылдакчызы Матвей Федорович Шкирятовту январьның 20-де Москва сөөлгү орукче үдээн.

Бедик постаментиниң кырында чечектер аразында, мөчээн кижиниң мага-бодуи салган урнаны тургускан, Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынче эртенгиниң 11 шакта кириишкин база дагын эгелээн. Коммунизмниң улуг херээ дээш эрес-маадырлыг демиселчи Матвей Федорович Шкирятовтуң портредин постаментиниң мурнунда кажыдал ёзузу-биле кыдыын долгандыр кара пөс-биле шимеп каан турган. Кызыл торгу сыртыктарның кырында—Матвей Федоровичниң Төрээн чуртуң мурнунга шылгарангай алдар хавыяалары дээш шаңнатканы Ленинниң үш орденнери болгаш медальдар, Чайковскийниң, Бетховенниң, Шопенниң кажыдал аялгалары куттулуп турган... Чырыткылыг амыдыралы партияга болгаш улуска кызыгаар чок бараан болурунуң үлегер-чижээ болур эргим эш Шкирятов-биле чарлып ёзулашкан кижилерниң төнчү чок шуужуп кириишкини ооң мурнундагы хүн ышкаш үргүлчүлеп турган. Ажылчыннар, интеллигенцияның төлээлекчилери, Совет Армияның дайынчылары, найсылалдың дээди өөредилге черлериниң студентилери, школачылар, Москва чоогунуң колхозчулары, Рязаньның, Подольскийниң, Кашираның ажылчы чоннары мөчээн кижиниң мага-бодунга бажын мөгейтип, чарлып ёзулажыр дээш чедип келгеннер.

Залче Тула хоорайның төлээлери кирген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнуу чарыында эш Шкирятов ажылчыннар депутаттарының Тула Совединин күүскомунга большевикчи организацияның төлээлекчизи болуп турган, а Октябрь эргилдезиниң хүннеринде Тулага революстуг шериг комитединиң кежигүнү болуп турган. Төлээлер үш улуг веноктарны салганнар.

Бодунуң бүгү амыдыралын ажылчы чоннарның херээ дээш демиселге чырыткан, Коммунистиг партияның шынчы оглу Матвей Федорович Шкирятовка ханы хүндүлелдиң даңгыраан бербишаан, бо эрткен ийи хүннүң дургузунда Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга онон муң кижилер чораан.

Хүндүскүнүң 2 шак 30 минута турда Эвилелдер Бажыңынче кириишкин соксаан. Мөчээн кижиниң төрелдери болгаш чоок кижилери, СЭКП ТК-ның кежигүннери, министрлер, ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутаттары, РСФСР-ниң Дээди Совединин депутаттары, найсылалдың партия болгаш совет активи залга арткан.

Орнукшудулганы организастаарының талазы-биле чазак комиссиязының кежигүннери мөчээн кижиниң мага-бодун салган урнаны постаментиден көдүргеш, залдан үндүрүп алгаш чорупкан.

Оходный рядты болгаш Манеж шөлүн дургаар шеригниң хүндүлүг эскорту турувуткан. Орнукшудулга чорудулгазы кажыдал маршының аялгазының адаа-биле, найсылалдың мун-муң ажылчы чоннары чыылган Кызыл шөлче угландыр чорупкан.

М. Ф. Шкирятовтуң мага-бодун салган урнаны мавзолейниң мурнунга тургузупкан. Эштер Г. М. Маленков, В. М. Молотов, Н. С. Хрущев, Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, А. И. Микоян, М. З. Сабуров, М. Г. Первухин, Н. М. Шверник, П. К. Пономаренко, М. А. Суслов, П. Н. Поспелов, Н. Н. Шаталин, а ол ышкаш орнукшудулганы организастаарының талазы-биле чазак комиссиязының кежигүннери мавзолейниң индиринче көдүрлүп үнген.

М. Ф. Шкирятовтуң тураскаалынга холбаштырган кажыдал митингизин эш М. А. Суслов ажыткан.

Эш М. А. Сусловтуң чугааазы:

Эштер!

Бистер бо хүн Матвей Федорович Шкирятов-биле чарлып ёзулажып турар тур бис.

Эш Шкирятов бистиң партиявыста болгаш бүгү совет улустуң аразында калбак сураглыг. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң көскү ажылдакчызын өлүм бистиң хүрээлеңивистен адырган.

Эш Шкирятов аныяанда-ла революстуг демиселдиң оруунга турупкан. Матвей Федорович 1906 чылда большевик партияның хүрээлеңинге кирип, оон бээр-ле эш Шкирятов барык чартык чүс чылдың дургузунда бодунуң күштерин чаа амыдыралдың тиилелгези дээш, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эрге-чагыргазының тиилелгези дээш, бистиң чуртувуска коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге хожудаашкын чокка берип келген.

Эш Шкирятов даараныкчы ажылчындан эгелээш партияның болгаш чурттуң көскү ажылдакчызынга чедир алдарлыг орукту эрткен. Эш Шкирятов бодунуң ажылдыгында бистиң партиявыстың херээнге ханызы-биле бердинип, ленинизмниң тиилетирбес тугунга шынчы, Совет Эвилелиниң улуг Коммунистиг партиязының ханы принципиалдыг болгаш эрес-маадырлыг дайынчызы коммунистиң—большевиктиң үлегер-чижээ болуп чораан.

Партия болгаш улус эш Шкирятовтуң ол бедик шынарларын кезээде үнелеп келген. Матвей Федорович Коммунистиг партияның болгаш улустуң ханы хүндүлелин, бүзүрелин чөптүү-биле ажыглап чораан. Ол Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң удуртур органнарынга хөй удаа соңгутуруп турган. Эш Шкирятов 30 ажыг чылдың иштинде партийжи контрольдуң дээди органнарынга удуртур ажылга туруп турган: Төп Контроль комиссиязынга, ВКП(б) ТК-ның чанында партийжи Контроль комиссиязынга, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи Контрольдуң комитединге.

Эш Шкирятов ол бедик, харыысалгалыг албан-дужааларны кылбышаан, бистиң партиявыстың бүгү дайзыннарынга удур ооң хүрээлениниң арыг-силиг чоруу дээш, ооң сырый каттышкан чаңгыс-эвин бүгү хемчеглер-биле быжыглаары дээш эптеш чок демиселди чорудуп келген.

Эш Шкирятовтуд мөчээни болза, Коммунистиг партияга болгаш совет улуска аар чидириг болуп турар.

Коммунистер болгаш бүгү совет кижилер Матвей Федорович Шкирятовтуң дугайында чырыткылыг тураскаалды кезээде кадагалаар.

Бистиң эргим өннүүвүс, бистиң дайынчы эживис, чарылдызыс.

Эш Шкирятовтуң тураскаалынга холбаштырган кажыдалдыг митингиниң ажытынганын чарлаайн.

СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумундан эш Н. М. Шверник чүве чугаалаан.

Эш Н. М. Шверниктиң чугаазы

Эштер!

Быжыг туруштуг болгаш чайгылыш чок коммунист, бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнеиң көскү ажылдакчызы—партияның Төп Комитединиң кежигүнү, Партийжи Контроль комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң Дээди Совединин Президиумунуң кежигүнү—Матвей Федорович Шкирятовту соксатынмас өлүм Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңиден адыра тырткан.

Эш Шкирятов бодунуң бүгү амыдыралын ажылчын аңгының херээнге, хаанныг каргыс ёзуга удур, пролетар диктатуразын тургузары дээш ажылчын аңгының демиселинге берген, ол диктатура социалистиг үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезин, совет социалистиг тургузугну быжыглаарын хандырган.

Реакцияның аар-берге хүннеринде шөлүлгелер-даа, тудуп хоругдаашкын-даа, кара-бажың-даа бистиң партиявыстың коргуш чок демиселчизи—Матвей Федорович Шкирятовтуң күзел-соруун сып шыдаваан.

Эш Шкирятов бистиң партиявыстың кандыг-даа даалгазын хайныышкынныг күш-биле хүлээп ап, ону алдарлыы-биле камгалап, практиктиг күүселдезин чаныш-сыныш чокка чедип ап чораан.

1917 чылдың февраль революциязының хүннеринде Москва гарнизонунуң солдаттарының база фабрикаларның болгаш заводтарның ажылчыннарының ортузунга эш Шкирятов улуг ажылды чорудуп, капиталистерге болгаш помещиктерге удур, совет эрге-чагырганы тургузар дээш демиселче оларны организастап турган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнуу чарыында эш Шкирятов Туланың революстуг шериг комитединиң кежигүнү турган, октябрь эргилдезин боттандырарыбиле ажылчыннарны организастап турган.

Матвей Федорович Шкирятов Коммунистиг партияның даалгазыбиле профессионал эвилелдеринге, ылангыя даараныкчылар ортузунга улуг болгаш харыысалгалыг ажылды чорудуп, бодунуң бүгү-ле ханы билиглерин болгаш совет улуска изиг ынакшылын ажылчыннарны бүгү талазы-биле хандырарының херээнге, база совет социалистиг тургузугну быжыглаар дээш демиселче массаларны организастаарының херээнге берип келген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың аңаа дагзып турган ажыл-херээнге Матвей Федорович Шкирятов бодунуң бүгү күзел-соруун, билиин болгаш аргазын кызыгаар чокка берип чораан.

1921 чылдан эгелеп эш Шкирятов Төп Комитетке ажылче шилчээн болгаш бистиң партияның көскү ажылдакчызы кылдыр бодун аңаа көргүскен.

1922 чылда эш Шкирятов Төп Контроль комиссиязының кежигүнүнге, ооң соонда партияның Төп Комитединиң чанында Төп Контроль Комиссиязының Президиумунуң кежигүнүнге соңгутурган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизинге эш Шкирятов Төп Комитеттиң кежигүнүнге соңгуткан болгаш съездиниң соонда партияның Төп Комитединиң чанында Партийжи Контроль Комитединиң даргазына бадылатырган.

Эш Шкирятов Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин Төп Күүсекчи Комитединиң кежигүнүнге болгаш Дээди Советтиң депутадынга хөй удаа соңгутуруп келген.

Совет күрүнени улам хөгжүдер болгаш быжыглаар талазы-биле бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң мурнунга шылгарангай алдар хавыяалары дээш Матвей Федорович Шкирятов Ленинин үш орденнери-биле болгаш Совет Эвилелинин. медальдары-биле шаннаткан.

Матвей Федорович Шкирятов чартык чүс чыл чыгыы үениң мурнундала Коммунистиг партияның хүрээлеңинге кирген болгаш капиталистиг дарлалдан ажылчы чоннарны хостадыры дээш, ажылчы чоннарның хосталгазы болгаш аас-кежии дээш бодунуң бүгү революсчу демиселинге партияның шугумун чорудуп, улустуң дайзыннарындан ол шугумну камгалап, туржуп келген.

Эш Шкирятов партия-биле кады, ооң удуртулгазы-биле улуг болгаш алдарлыг орукту эрткен, ол орук-биле улустуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культурлуг деңнелиниң улам ынай көдүрлүүшкүнүнүң эрге-ажыктарын хандырып шыдаан бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң күчүзүнүң көстүп көрбээн чечектелиишкини чедип алдынган.

Коммунизмниң улуг херээ дээш эрес-маадырлыг демиселчи бистерден кезээде чоруткан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң эң хоочун ажылдакчызы—Матвей Федорович Шкирятовтуң дугайында чырыткылыг тураскаал бистиң чүректеривиске мөңгеде кадагалатынар.

Бистиң эргим өннүүвүс болгаш эживис, чарылдывыс.

Москваның болгаш Москва областың ажылчы чоннарындан эш Н. А. Михайлов чүве чугаалаан.

Эш Н. А. Михайловтуң чугаазы

Эштер!

Социалистиг Ада-чурттуң шынчы оглу, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң эң хоочун ажылдакчыларының бирээзи—Матвей Федорович Шкирятовту бөгүн сөөлгү орукче үдеп турар-дыр бис.

Москваның болгаш Москва областың ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы ол аар-берге чидиригни бүгү совет улус-биле кады ханызы-биле кажыдап турар.

Эш Шкирятовтуң амыдыралы улуска, Коммунистиг партияга, коммунизмниң улуг херээнге кызыгаар чок бердиниишкиннин үлегер чижээ болуп турар.

Матвей Федорович Шкирятов барык чартык чүс чыл бурунгаар революстуг демиселдиң оруунче быжыы-биле кирген. Ол 1906 чылда Коммунистиг партияның хүрээлеңинге кирген. Аныяандан эгелээш бодунуң амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир эш Шкирятов ажылчы чоннарның херээ, бистиң чуртка коммунизмниң тиилелгези дээш демисежип келген.

Эш Шкирятовту хаан чазактың каргыс шагдаазы хоругдаашкынларга болгаш шөлүлгелерге хөй удаа таварыштырып турган. Ынчалзажок кандыг-даа истеп сүрүүшкүннер ооң тура-соруун сып шыдаваан. Ол кезээде улустуң чырыткылыг келир үези дээш демиселчилериниң мурнуку одуруунга туржуп келген.

1917 чылдың февраль революциязының хүннеринде эш Шкирятов ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Москва Совединге соңгутуруп, Москва гарнизонунуң солдаттарының болгаш Москва бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының ортузунга улуг ажылды чорудуп, партияның Москва комитединиң чанында шериг организацияларының бюрозунуң кежигүнү болуп турган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының хүннеринде эш Шкирятов Туланың революстуг шериг комитединиң кежигүнү турган.

1918 чылдың августа эш Шкирятов даараныла бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитединиң секретары болгаш партияның Москва хоорай комитединиң кежигүнү турган.

Матвей Федорович Шкирятов 1921 чылдан бээр партияның Төп Комитединге ажылдап эгелээн. Ол үеден бээр-ле Шкирятов үжен ажыг чылдарның дургузунда партияның Төп Контроль комиссиязынга партийжи Контрольдуң комиссиязынга партияның харыысалгалыг ажылын кылып келген. Партияның XIX съездизинин өөлүнде СЭКП ТК-ның чанында Партийжи Контроль комитединиң даргазынга бадылатырган.

Эш Шкирятов бодунуң бүгү-ле медерелдиг чурталгазын партияның Төп Комитединиң удуртулгазы-биле чорааш, Коммунистиг партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, ооң принциптериниң тиилелгези дээш, партия хүрээлениниң арыг-силиг турары болгаш чаңгыс-эви дээш демиселге эрттирген.

Эш Шкирятовтуң ады Москваның база Москва областың ажылчы чоннарынга эки билдингир. Биче сеткилдии, бөдүүн топтуу болгаш бедик идеялыы, база кижилерге кичээнгейлиг байдалы-биле эш Шкирятов улуска хүндүткелдиг чораан. Партийжи чидиг соруктуу, марксизм-ленинизмниң идеяларының тиилелгезинге ханы бүзүрелдии ооң саналоалдарындан-на илдең көстүр турган.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар бүзүрелдиг бар-чоруур совет кижилериниң үректеринге Матвей Федорович Шкирятовтуң дугайында чырыткылыг тураскаал мөңгези-биле артар.

Силерден чарылдывыс, бистиң эргим өннүүвүс, эживис, Матвей Федорович Шкирятов!

* * *

Кажыдалдыг митинг доозулган. Эштер Г. М. Маленков, В. М. Молотов, Н. С. Хрущев, Н. А. Булганин, Л. М. Каганович, А. И. Микоян, Н. М. Шверник болгаш орнукшудулганы организастаарының талазы-биле чазак комиссиязының кежигүннери постаментиге салган урнаны камныы-биле көдүрүп алганнар. Орнукшудулганың киржикчилери Кремль ханазынче угландыр чорупкан. М. А. Суслов урнаны Кремль ханазында чаа ойган үтке аппарып салгаш, мрамор хаалгажыгаш-биле ооң аскын дуглапкан. Ооң даштында алдын үжүктер-биле мынча деп бижээн:

Матвей Федорович Шкирятов

15 18
18—83 — 19—54
VIII I

Бооларның үш удаа дааштаашкыннары болган. Кажыдалдың аялгалары Совет Эвилелиниң Күрүне Гимнизинин улуг чаагай үннеринде солуштунган. Шериглер Мавзолеяның баары-биле шевергин чыскаалыпкан эрттип турганнар.

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕЭ

Часкы бүгү хову ажылдарының чедиишкинниг болурун аңаа белеткелдиң темпизи болгаш бедик шынары кол шиитпирлээр. Тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын чогуур өйүнде эки септеп кылыры дээрге, тарылганы агротехниктиг негелделер ёзугаар хандырары, бедик дүжүт өстүрүп алырынга үндезинни белеткээри болур. Ол болза, СЭКП Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң талазы-биле улуг программазын боттандырарынга кол айтырыгның бирээзи.

Шагаан-Арыгның машина-трактор станциязының коллективи 1953 чылдың дөртку кварталының септелге планын хуусаа бетинде күүселкен. МТС-тиң механизаторлары чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп стахановчу күш-ажылдың эөлчээнде шилчээн. Септекчи трактористерде, слесарларда болгаш механиктерде онаалдазын чедир күүсетпейн турар кижи чок, механизаторларның хөйүле эөлчег бүрүзүнде бүдүн чартыктан ийи чедир норманы кылып турар.

Украинаның Россияга катап каттышканының 300 чылынга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга алдар болдурган социалистиг чарыш коллективте калбарган. Ооң мурнуку одуруунда Семен Маковкинниң бригадазы чоруп турар. Ажылдың темпизиниң болгаш шынарының-даа талазы-биле бедик көргүзүглерлиг Попов, Биче-оол, Кожевников ышкаш күш-ажылга аксеткилдиг организаторларны коллективтен хөйнү демдеглеп болур.

В. НАТАЛЬИН.

Башкыларның январь чөвүлел хуралындан илерээн четпестерни узуткаар

Улуг-Хем районнуң башкыларының январь чөвүлел хуралы «СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлери болгаш аңаа хамаарыштыр улус өөредилгезиниң сорулгалары», «Школаларга биология, география, орус болгаш тыва дылдар база математика башкылаашкынын экижидер хемчеглер дугайы» болгаш «Школаларга пионер организациязының ажылынга школалар удуртукчуларының, башкыларның киржилгезиниң дугайы»—мындыг үш үүл айтырыгларны чугаалажып эрткен турган.

Бирги айтырыг талазы-биле СЭКП Улуг-Хем райкомунуң секретары эш Чылбак-оол илеткел кылгаш, СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг доктаалын, партияның болгаш чазактың көдээ ажыл-агый талазы-биле шиитпирлерин колхозчу тараачыннарның ортузунга тайылбырлаар ажылга район школаларының башкылары биче эвес киржилгелиг болуп, районнуң партия организациязынга элээн дузаламчыны чедиргенин айыткан.

Район школаларының башкылары,ылаңгыя Шагаан-Арыгның № 1 болгаш № 2, база Торгалыгның чеди чыл школаларының башкылары чонга сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин тайылбырлаары-биле кады өөреникчилерге көдээ ажыл-агыйның бөдүүн билиглерин шын шиңгээтирер, бойдус эртемнериниң талазы-биле класс кичээлдерин колхозтарның бүдүрүлге ажылдары-биле холбаштырарын чедиишкинниг чорудуп келгеннер.

Ол школаларның башкылары болгаш удуртукчулары өөреникчилериниң көдээ ажыл-агый талазы-биле билиглерин калбартыр сорулга-биле колхозтарның мал, куш фермаларынга, ногаа болгаш тараа складтарынга экскурциялаашкыннарны хөй удаа организастап, ылаңгыя колхозтарның күскү дүжүт ажаап алыышкынына эки дузалашканын илеткелчи тус-тус чижектер-биле көргүзүп чугаалаан.

Үстүнде айтырыгның талазы-биле школаларда бар четпестер илеткелчиниң илеткелинге база башкыларның бергилээн саналдарынга илерээн болгаш СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң салган сорулгаларын моон соңгаар амыдыралга үлам чедиишкинниг боттандырары дээш, ол талазы-биле колхозчу тараачыннарның ортузунга нептередилге ажылын идепкейжидер, көдээ ажыл-агыйның айтырыглары-биле холбаштыр школаларга политехниктиг өөредилгени, ылаңгыя школа чанының участоктарын, амылыг бойдустуң дириг булуңнарын тургузар, ооң өзүлде амыдыралын хайгааараар талазы-биле өөредигни шын организастаарынче кичээнгейни күштелдирерин доктааткан.

Ийнги айтырыгның талазы-биле районо эргелекчизи эш Клюшин илеткел кылгаш, район школаларынга өөредилге чылының баштайгы чартыында биология, география, орус болгаш тыва дылдар, база математика башкылаашкыны багай эвес организастатынганының хараазында үүгээр эки көргүзүглер чедип алдынганын демдеглээн. Ылаңгыя Арыг-Үзүү чеди чыл школазының биология башкызы эш Афонина, Шагаан-Арыг ортумак школазының төрээн дыл башкызы эш Бавуу-Сюрюн, Шагаан-Арыг чеди чыл школазының V—VII класстарының орус дыл башкызы эш Сидорова, база ында эге школаның III клазының сан башкызы, РСФСР-ниң алдарлыг башкызы С. Дүкежик олар боттарының башкылап турар эртемнериниң талазы-биле эки түңнелдиг өөредилгени чедип ап шыдааннар.

Бо үстүнде башкылар өөредилгеге бедик көргүзүглерни боттарының башкылаар профессиязының методиктиг арга-мергежилин хүн бүрү бедидип, кошкак өөреникчилер-биле класстан дашкаар немелде кичээлдерни чорудуп, ургларның ада-иелери-биле быжыг болгаш чоок харылзааны тудуп, күзениишкинниг ажылдаанының түңнелинде чедип алдынган дээрзин илеткелчи тодаргай чижектерге көргүзүп, чедиишкиннер-биле кады эртемнер башкылаашкынында четпестер ам-даа эвээжетинмээнин тус-тус фактылар-биле илередип чугаалаан.

Чамдык школаларның башкылары боттарының политиктиг болгаш нити билиин, башкылаар арга-мергежилин бедитпес, кичээлдерге хынамчалыг белеткенмес, класстан дашкаар ажылдарга кошкак кичээнгей салып турарлар. Ооң уламындан ийиги улдуңнуң түңнелинде орус, тыва дылдарга болгаш математикага хөй багай демдектер алдынган чоруктар бар.

Чижээлээрге, Шагаан-Арыгның №1 болгаш №2 школаларының башкылары эштер: Бахчевникова, Набатова, Конева база Эйлиг-Хем школазының башкылары Оюн Үзек, Шибанова оларның класстарында өөредилгениң ийиги улдуңда түңнелдери куду болган.

Илеткелчи болгаш санал берген башкылар эртемнер башкылаашкынында четпестерни өөредилге чылының ийиги чартыында чайладып узуткаарының база эки ажылдыг башкыларның арга-дуржулгазын деткиир болгаш нептередириниң дуржулга солчуушкунунуң чөвүлел хуралдарын, методтуг каттыжыышкыннарны организастап, башкылаашкынга контрольду күштелдирерин айытканнар.

Үшкү айтырыг талазы-биле бодунуң илеткелинге ВЛКСМ райкомунуң секретары эш Стрелковская школаларда пионер организациязының ажыл-чорудулгазы мурнукузунга бодааргa элээн экижээнин, пионер организациязының иштики ажылын эки башкарып, аңаа тодаргай удуртулганы хандырып турар чамдык школалар удуртукчуларын болгаш башкыларны демдеглээн.

Школаларда пионер ажылы тодаргай чогааткан план ёзугаар боттанып, сонуургончыг байдалга эрттип турар апарган.

Ынчалзажок районнуң чамдык школаларында пионер организациязының ажылы ам-даа бедик деңнелде эвес, тематиктиг кежээлерни болгаш солун чыыштарны организастап чорударынга школа удуртукчуларының, база башкыларның талазындан сула кичээнгейни салып турарлар дээрзин чөвүлел хуралдың киржиктилери санал-оналдарынга чидиишбиле шүгүмчүлегилеп, полит-кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдарны калбартып, аңаа даянып алгаш өөредилгениң шынарын, медерелдиг сагылга-чурумнуң быжыгыышкынын чедип алырының оруктарын айтып чугаалааннар.

Ол ышкаш болуп эрткен башкыларның чөвүлел хуралынга облононуң талазындан районнуң школалар ажылынга, ылаңгыя башкыларның практиктиг ажылынга боттуг дуза чедирбейн келгенин, школаларның материалдыг хандырылгазынга болгаш башкыларның негелдезинге дыңнангыр эвес болуп турганын илеткелчилер болгаш ук хуралдың киржикчилери шүгүмчүлээннер.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле район школаларының өөредилге-кижизидилгелиг ажылында бар улуг-улуг четпестерни өөредилгениң амгы чорудулгазынга чайладып узуткаарын чөвүлел хурал районодан, тус-тус школалар удуртукчуларындан, башкылардан негээн.

Ам районнуң бүгү школалары, ылаңгыя башкылар коллективтери боттарының чөвүлел хуралының шиитпирин, күүседир, хуралга илеретинген четпестерни дүрген узуткаар дээш күзениишкинниг ажылдап турарлар.

С. ШИВИТ.

„Большевик“ колхозта

Чаа суур тургустунган

Барыын-Хемчик районнуң Эргин-Барлыкта «Большевик» колхоз 1949 чылда организастатынган. Ол үеден бээр колхозчу тараачыннарның чаа суурунда 60 ажыг чуртталга бажыңнары болгаш яслиниң, чунар бажыңның, хлеб быжырар черниң, гаражтың, электростанциязының база тараа болгаш машина, чепсек-херекселдериниң складтары, аът кажаазы болгаш оон-даа өске дыка хөй тудугларны тудуп тургускан. Чүгле эрткен чылын безин колхозчуларның суурунга 32 чуртталга тудуглары болгаш малдың эки шынарлыг 6 кажаалары немей туттунган.

1954 чылда колхозчу тараачыннарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын улам-на экижидер сорулга-биле колхозчу суурга немей 40 хире чуртталга тудугларын, малдың эки шынарлыг 4 кажааларын болгаш оон-даа өске тудугларны кылырын планнап турар.

Колхозчу тудугжулар ол сорулганы боттандырары-биле 34 кижи 2 бөлүк кылдыр Ортаа болгаш Чолдак Шыра-Булактарже тудуг ыяжын белеткеп үнгеннер. Ол бөлүктер январьның баштайгы хүннеринде 2 муң ажыг чудукту кезип белеткээн. Ыяш сөөртүрүүнүң бөлүү январь 8-ке чедир 200 ажыг чудуктарны колхоз суурунда дүжүрген. Тудуг бригадири эш Аракчаа, ыяш белеткелинде эштер Сарыг-оол, Кодай-оол олар элээн кызымак ажылдап, хүн нормазын 150 хуу чедирип турар.

Мергежилдиг чылгычы

Эш Сюрюң колхозка кирген хүнүнден эгелээш-ле ниитиниң чылгы мал ажылынга улуг сонуургал-биле мергежилдиг ажылдап келген.

Кадарып турар чылгызын чайгы үеде кончуг эки одарладып семирткенинден ооң чылгы малының кышкы байдалы хүр болуп турар.

Мурнакчы хаван ажаакчызы

Колхозчу коммунист Чамбал ирей колхозтуң баштаар чериниң даалгазын ёзугаар 1952 чылда чангыс кыс хаван садып алгаш, ону колхозка 32 баш чедир өстүрүп, оларның продуктулуг бедик шынарын чедип алган.

1954 чылдың январь айның эгезинде 2 аныяк хавандан 14 хаван ооларын бүрүн камгалап алган. Хаван ооларының кышкы ажаалгазы болгаш өзүлдези эки болуп турар.

Партия өөредилгези

Колхозта партияның кежээки политбөлүмү өөредилге чылында элээн организастыг эгелээн болгаш темпи талазы-биле багай эвес чорап турар. Партияның политбөлүмүнүң дыңнакчылары СЭКПниң 50 чыл оюнуң материалдарын болгаш сентябрь Пленумунуң доктаалын программа ёзугаар өөренип дооскаш, партия төөгүзүнүң допчу курзунуң IV бөлүүн улуг сонуургал-биле өөренип турар. Политбөлүмнүң пропагандизи эш Оттугаш кичээл бүрүзүнге хынамчалыг белеткенип ап, бөлүмнүң дыңнакчыларын бодунче хаара тудуп турар.

Х. ОЧУР.

ОБЛАСТЫҢ КОЛХОЗЧУ МАЛЧЫННАРЫНДА

Хойжунуң хүлээлгези

Улуг-Хем районда Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хойжузу Тюлюш Доспай-оол барык 4 чылдың иштинде хой кадарып келген. 1949 чылда 150 баш хой хүлээп алгаш, 1953 чылда 700 баш чедир өстүрген. Ол мал ажылынга улуг мергежээн болгаш зооветеринария эртемин бодунуң ажылынга ажыглап, мурнакчы малчыннарның дуржулгазы-биле хүн бүрү таныжып турар.

Хойжу эш Доспай-оол бо чылын 209 баш төрүүр хоюндан 220 хураганнарны камгалап доруктурар хүлээлгени алгаш, улуг түткүл-биле ажылдап турар.

Т. ВИДИРОВ.

Мал өстүрериниң планын күүседир

Мал ажылын хөгжүдер талазы-биле Өвүр районнуң чамдык колхозтары чедиишкиннерлиг болуп турардаа болза, малдың күрүне планын күүсетпээн. Чижээ, мыйыстыг бода мал өстүрериниң күрүне планын түгле 94,5 хуу, төрүүр инектериин — 61,1 хуу, хойнуун—87,5 хуу, өшкүнүүн—94,8 хуу күүсеткен.

Никитиниң малының кызыраар чоруу дыка улуг. Малдың чаш төлүн түгле 60 хуу камгалап ап, ону дорукмурнакчы малчыннарның дуржулгазы-биле хүн бүрү таныжып турар ажыл кедергей кошкак чоруп турар. Районда колхозтар бедик продуктулуг үрелиг малдар садып алыр талазы-биле кандыг-даа ажыл чорутпайн турарын айтыры чугула. Ооң уламындан бир саар инектен, бир хойдан ап турар продукту кончуг эвээш. Ам кышкы мал ажаалгазынга кол кичээнгейни салып, малдың баш санын дүрген өстүрерин чедип алыр херек.

Т. САРЫГ-ООЛ.

Чылгычының түңнелдиг ажылы

Ниитиниң чылгы малын өстүрер херекке Кызыл районнуң «Черби» колхозунда чылгычы эштер Ч. Чыдыг-оол, Ч. Онгар-оол олар 1948 чылда 96 баш чылгыны хүлээп алгаш, 1953 чылда 334 баш чедир өстүрген. Олар 6 чылдың дургузунда бе бүрүзүнден кулуннарны чидириг чокка доруктурар арганы чедип алган.

Чылгычылар чылгы малды одарга кадарып өстүрериниң аргазынга, мергежээн. Чылдың дөрт эвлчээнде чылгыны кандыг одарларга, канчаар кадарарын олар шиңгээдип ап, одарларны чөп ажыглааны-биле үстүнде чедиишкиннерни чедип алганнар. Олар түгле чылгы малдың баш санын өстүрери-биле демисел чорудуп турар эвес, харын доң уксаалыг бүдүрүкчүлер-биле чылгыны уксааландырар ажылды чорудуп турар.

Х. ХЕРТЕК.

50 хойдан 53 хураган

Чөөн-Хемчик районда Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хойжузу эш М. Кижээ колхозтуң байлаа хой малды өстүреринге 6 чыл иштинде ак-сеткилдиг ажылдап, ам төрээн 50 баш хоюндан 53 хураганны алган. Ында мал кыштаглаашкыны эки чорап турар.

О. МУНЗУК.

Колхозтуң малы кыштагда

Чаа-Хөл районда Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң бүгү 4957 баш малы 26 кезек черде кыштаглаан.

Шээр мал фермазының эргелекчизи эш Мандан-Хорлуу хой, өшкүзүн 16 кезек черде кыштаглаткан. Шээр малдың кышкы байдалы хүр болгаш когарал чок болуп турар.

Колхозтуң инээ 8 кезек кыштагда туруп турар. Ферма эргелекчизи эш Лондук малдың одар-белчиирин үргүлчү таарыштырып, өдек-хонажын аштап, арыгладып турар. Бүгү инектиң деңгилдези эки.

Чылгы фермазының эргелекчизи эш Наважап чылгызын ийи кезек черде тургускан. Ооң чылгызы хүр кыштап турар.

Колхозтуң мал ажылында ак-сеткилдиг, кызымак ажылдап турар колхозчулар хөй. Дамбаның 329 баш хою, Дамчайның 41 баш инээ, Чүлдүмнүң 51 баш чылгызы күскү хевээр хүр кыштап, чаңгыс-даа баш хорамча чок болуп турар.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Колхоз библиотеказының чедиишкини

САРЫГ-СЕП (Телефон-биле). Ворошилов аттыг көдээ ажыл-агый артелинде чоокта чаа организастатынган библиотека (эргелекчизи эш Кузмина) бодунуң ажылын кыска үениң дургузунда дыка экижиткен. Ооң ном фондузу ам безин 2440 ажыг томнар четкен.

Ол библиотека Каа-Хем районда безин сураглыг апарган. Колхозчулардан болгаш көдээ интеллигенциядан ооң доктаамал номчукчулары 200 чедип турар. Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылынга холбаштыр ол библиотека номчукчулар конференциязын чоокку үеде организастаарынга белеткенип турар.

М. САМБУУ.

АГРОНОМНУҢ БАШТАЙГЫ КҮШ-АЖЫЛЫ

Петр Николаевич Сагаяков 1946 чылда Шагаан-Арыг машина-трактор станциязының участок агрономунга киргеш, колхозтарда чер ажылын дүрген хөгжүдер, чаагай дүжүттү алыр дээш кызымак ажылдап келген.

Аныяк агроном эш Петр Николаевич СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпиринге сорук кирип, бодунуң изиг күзелин илередип, районнуң Көк-Чыраа сумузунда улгатыр каттышкан Ленин аттыг колхозка турум агроном болуп ажылдаарын дилеп билдириишкин киирген. Ол билдириишкинни СЭКП Улуг-Хем райкому хандырган болгаш коммунист эш Сагаяков ам Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң агрономунда эки ажылдап турар.

Эш П. Н. Сагаяков колхозка баргаш, тарааның чаагай дүжүдүн өстүрериниң мастерлерин колхозка бир дугаарында белеткээри эргежок чугула деп шиитпирлээш, колхозка эне баштай 24 кижи дыңнакчыларлыг агротехниктиг бөлүктү эрткен чылдың ноябрь 1-ден эгелеп организастаан. Дыңнакчыларның составынга колхозтуң хову ажылында ажылдап турар колхозчуларны, бригадирлерни, ногаа ажылдакчыларын киирип, бо аразында 9 удаа кичээлдерни эрттирген. Өөренир чер чылыг болгаш чырыткы-биле хандыртынган. Өөредилгеге хереглээр көргүзүг херекселдери, дептерлер, саазын, карандаштар бар.

Агротехниктиг бөлүктүң баштайгы кичээлдеринге Коммунистиг партияның XIX съездизиниң директиваларын, СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалын, көдээ ажыл-агый артелиниң Уставын, үнүштерниң амыдыралының үндезиннериниң дугайында темаларны өөренген болгаш дыңнакчылар ол темаларны багай эвес шиңгээдип турарын түңнел көргүзүп турар.

Эш Сагаяков 1954 чылда колхозтуң тараа болгаш картофель, ногаа культураларының дүжүттүүн белдер дээш удобрениелерни чөп ажыглаарының хемчеглерин ап чорудуп турар. Тарылга шөлүнге удобрение төгер ажылдың ай планының графиги тургускаш, тус-тус харылаар кижилерни, сөөртүкчүлерни, аттарны, транспорттуң дериг-херекселин быжыглаан. Олар ам 74 центнер хүлдү, 60 тонна өдекти тарылга шөлүнде төккен. Ленин аттыг колхоз Шагаан-Арыг хоорайның чоогунда турар ужурунда хоорайны картофель, ногаа түүлдери-биле хандырар колхозтуң бирээзи ол болур. Ынчангаш бо чылын картофельди 13 гектарны, ногаа түүлдерин 10 ажыг гектарны тарыыр.

Агроном эш Сагаяков МТС-тиң күжүнге даянмышаан, колхозтуң иштики курлавырларын ажыглаарынче угланган хемчеглерни алган. Колхоз тарылга белеткелин багай эвес чорудуп турар.

1954 чылдың часкы тарылгазынга чажар эки шынарлыг 75 тонна үрезиннерни тарылганың чажар шынарынга чедир арыглаарын дооскан. Ындыг-даа болза, колхозтуң келир чылгы тарылга шөлүнге чажар үрезиннериниң 48 тонна тараа культуралары четпес, ону «Күш-ажылдың хостуу», «Партияның XIX съездизи» болгаш Киров аттыг колхозтардан алыр кылдыр чугаалашкан. Оон аңгыда бо чылын 2 гектарга яблоктар, ранеткалар тарыырынга колхозчулар эш Сагаяковтуң удуртулгазы-биле белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Колхозка механизатор кадрларның күжү ам-даа негетинип турарын барымдаалааш, бо чылын 4 колхозчуларны Шагаан-Арыг МТС-те 6 гй хуусаалыг механизаторлар курзунда өөредип турар.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг доктаалынга үндезилээш, колхозтуң код тарылга шөлүнге 100 тонна тараа урар складты, чуртталганың 2 бажыннарын, 3 кезек черге серилиг шаңнарны, бир кудукту тудуп тургузары-биле оон ыяш материалдарын белеткеп эгелей берген.

Эш Сагаяков колхозту улам быжыглап, ооң экономиказын хөгжүдеринге, колхозчу тараачыннарның культурлуг чаагай амыдыралын экижидеринге бодунуң бүгү билиин болгаш күжүн берип турар.

Х. ТЕМБИРЕЛЬ.

ЧОННУҢ МЕДИЦИНА ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

Бистиң чуртувустуң медицина ажылдакчылары бүгү совет улус-биле кады «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң төөгүлүг доктаалын база партияның болгаш чазактың аңаа холбашкан эң чугула шиитпирлерин кайгамчык улуг көдүрлүүшкүн-биле утканнар.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң улуг сорулгазын шиитпирлээринче бүгү совет улустуң кичээнгейи хаара туттунган.

Ол сорулганы шиитпирлээринге медицина ажылдакчыларының ролю база улуг. Көдээ чоннуң аарып-аржыыр чоруун улуу-биле кудуладыр болгаш оларга медицина хандырылгазының шынарын бедидер хүлээлгелиг көдээ черлериң медицина ажылдакчыларының ролю кайгамчык улуг.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында бистиң областың кадык камгалалының органнары көдээ чоннуң медицина хандырылгазының болгаш оларга тускайжыткан эмчи дузаламчызын чоокшуладырының талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Сөөлгү чылдарның дургузунда көдээ район эмнелгелеринде орунларның саны 360 чедир, эмчилериң саны 56 кижиге өскен.

Көдээ район эмнелгелериниң медицина деримелдериниң болгаш аппаратуразының талазы-биле чепсегленишкини дыка экижээн.

Шагаан-Арыгда, Чаа-Хөлде, Туранда, Чадаанада, Барыын-Хемчикте, Хову-Аксында болгаш Тубсанаторийде рентген аппаратуралары тургустунгулаан. Оларны эң чоокку үениң иштинде Сарыг-Сепке болгаш Самагалдайга база немей тургузар. Чаа-Хөлде 30 оруннарлыг район эмнелгезин туткан. Бо бүгү болза, көдээ чоннуң медицина хандырылгазын экижидеринге улуг идигни берген болгаш бээр-даа ужурлуг.

Ынчалза-даа, көдээ чоннуң медицина хандырылгазын организастаар чорукта ам-даа улуг четпестер бар болгаш көдээ чоннуң өзүп турар негелдериниңден ол хожудап турар. Көдээ районнарның элээн хөй эмнелге черлери кол-кол тускай эртемнериниң эмчилери-биле амдыгаа чедир долдур хандыртынмаан. Оон аңгыда элээн хөй участок эмнелгелеринде эмчилер база чок болуп турар.

Көдээ чонга бедик мергежилдиг медицина дузаламчызын көргүзериниң хереэнге улуг рольду областың кадык камгалал килдизиниң кол тускай эртемниглери ойнаар ужурлуг турбуже, кадык камгалал килдизиниң аппарадында терапевт, педиатр болгаш акушер-гинеколог чергелиг кол тускай эртемниглер бо хүнге чедир чок болуп турар.

Көдээ районнар төвүнге болгаш ылаңгыя көдээ эмнелге участогунга халдамырлыг аарыгларның, туберкулёзтуң болгаш ракпаар аарыгларның, база кезип эмнээр өске-даа элээн хөй соңгаарладып болбас аарыгларның тодаргайлаашкынын өйшаанда тургузар чорук хамыктың мурнунда участок болгаш район эмнелгелериниң эмчилериниң ажылының шынарындан хамааржыр, чүге дээрге, аарыг кижилериниң кол массазы бирги эвлчегде оларга барып турар болгай.

Көдээде кадык камгалалының кол кижизи болза, көдээ эмчи дээрзи оортан илдеп-дир. Көдээ район болгаш участок эмнелгелерин база амбулаторияларны эмчилер-биле четчеэери, оларның ажылының мергежилин болгаш культуразын бедидери ынчангаш кадык камгалал органнарының бирги чергениң сорулгазы болуп турар.

РСФСР-ниң Кадык камгалал министерствозу кадык камгалал органнарының удуртукчуларының кичээнгейин көдээ черлериң чамдык районнарында медицина ажылдакчыларының амыдырал-чуртталга байдалдарының четпестеринче болгаш ажылга чогуур материалдың суурнуң чок болуп турарынче угландырып, ол дээрге, көдээде эмчи болгаш ортумак медицина кадрларының солчуучал чоруунуң кол чылдагаанарының бирээзи кылдыр айтып турар. Кадык камгалал органнары ол четпестерни узуткаар сорулга-биле көдээ эмнелгениң, медицина албан черлериниң ажылдакчыларының амыдырал чуртталга байдалдарын экижидер дээш чер-черге шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

1952 чылда чамдык районнарга (Улуг-Хем, Бай-Тайга) медицина ажылдакчыларынга чуртталга бажыңнарын тудары-биле акша-хөреңгини бээрге, ону долузу-биле ажыглаваан. 1954 чылда база-ла шак ындыг сорулгаларга 410 муң рубльди берип турар, ынчангаш ону долузу-биле ажыглаар ужурлуг.

Көдээ участок эмнелгелериниң болгаш амбулаторияларның эмчилериниң мергежилин бедидер сорулга-биле Кызыл хоорай эмнелгезиниң чанынга клиниканың кол эртемнериниң (терапия, хирургия, педиатрия, акушер-гинекология) талазы-биле тускай эртемчилгениң семинарларын үргүлчү чорудуп турары эргежок чугула.

Көдээ черлериң эмчилеринге консультация дузаламчыларын көргүзер сорулга-биле областың кадык камгалал килдизиниң, область эмнелгезиниң болгаш диспансерлериниң тускай эртемниглериниң көдээже үнүүшкүннерин үргүлчү организастаар херек.

Районнарның санэпидстанциялары көдээ районнар болгаш участоктар эмнелгелери-биле кады МТС, совхоз, колхоз бүрүзүнүң аайы-биле көдээ чоннуң күш-ажылының болгаш амыдырал-чуртталгазының, кадыкшылгазының талазы-биле хемчеглериниң комплексизин чогаадып кылыр ужурлуг.

Областың аптека эргелели эмнелгениң көдээ албан черлерин эргежок чугула медицина деримелдери-биле, инструментилер-биле, шарыыр материалдар-биле, эмнер-биле үзүктел чокка хандырып, ол бүгүнү көдээ районнарның аптекаларынче, аптека пунктуларынче болгаш аптека бараннарын садыглаар пунктуларже өй-шаанда сөөртүп чедирер ужурлуг.

Онза кичээнгейни фельдшер пунктуларының ажылдакчыларының улам ыңайгы өзүлдезинче болгаш оларның эмнелге-профилактиктиг мергежилин бедидеринче угландырары чугула.

Бистиң областың медицина ажылдакчыларында кадык камгалал ажылдакчыларының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседип, көдээ чоннуң медицина хандырылгазын үндезини-биле экижидериниң бүгү аргалары бар.

С. СЕРЕККЕЙ,
Областың кадык камгалал килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Спорт ажылынче кичээнгей салыр

Эрзин районнуң төвүнде болгаш көдээ-даа черлеринде спортка күзелдиг, аңаа ынак аныяк өскеннер кончуг хөй. Ынчалзажок, оларны олче эвилелдеп удуртурунче, спорт ажылының дугайында хемчегларни ап чорударынче ВЛКСМ райкому-даа (секретары эш Амирбит) база ында турган «Колхозчу» деп спорт ниитилелиниң район комитеди-даа (даргазы эш Дукар) сагыш салбайн турар.

Күш-культура, спорт херээниң удуртулгазындан бо үстүнде органнарның шуут-ла дашкаарлааны-биле кышкы спорттуң кандыг-даа хевири районда эгелевээн. Оон туржук, чамдык колхозтарда «Колхозчу» деп спорт ниитилелериниң кудуку организациялары безин мынчага чедир турбаан.

Спорт ажылын чорудуп болурунуң таарымчалыг аргалары районда бүрүн бар. Спорт херексели: лыжа, даянгыыш, коньки-лер район төвүнүң магазиннеринде эмгежок бар-даа болза, оларны районнуң көдээ суурларынче таратпайн турар.

Мынчангаш районнуң аныяк өскеннериниң спортка күзел сонуургалын хандырып, оон ажылын организастап чорударынга үстүнде хамаарышкан организацияларның диригг удуртулгазы негетинип турар.

К. НУРЗАТ.

Уругларының өөредилгезинге шаптык ужураштырып турар

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң кежигүнү Сат Кертик-Каранын ында чеди чыл школазынга өөренип турган 2 өөренікчи уруглары чангаш, ол-ла ояар школазынга келбейн барган.

Школаның болгаш суму Совединиң талазындан айтырыгны каш удаа тургузуп, ада-иени сургап келген-даа болза, ол уруглар школазынче чоруурун күзеп турда-ла, эш Сат Кертик-Кара бодунуң хуу хереэнге харамдыккаш, уругларының өөредилгезинге саат ужураштырып турар.

Ол ышкаш Кертик-Кара колхозтуң бүдүрүлгезинге багай киржип турар болгаш ол бүгү чылдың дургузунда үгле 97 күш-хүнү ажылдап алган. Кертик-Каранын шак ындыг чок байдалын колхоз баштаар чери болгаш ында парторганизация биле тура кандыг-даа хемчег албайн турарын база-ла шын эвес деп көрзе чогуур.

Д. СЮРЮН-ООЛ.

Мал чемин чөп ажыглаар

Ниитиниң малынга быжыг чем суурну тургузары малдың баш санын өстүрериниге, оон продуктулуун белидериниге улуг ужур-дузалыг.

Ындыг турбуже, Өвүр районнуң Саглыда «Кызыл түк» колхоз мал чеми белеткээринге кичээнгей салбайн келген. Колхоз эрткен чылын сиген белеткелиниң планын күүсеттирлээн. Мал чеми бо хире чедишпейн турда белеткетинген мал чемнерин чөп ажыглаарының улуу, харын 36 сараат сигенниң 10-ну мал дою болган. Мал чемнерин чөп ажыглаарынче колхозтуң баштаар чери бүгү колхозчуларны эвилелдээри чугула.

С. САНДАН-ООЛ.

Удуртулганы экижидер

Кызыл районда Сталин аттыг колхозтуң мал ажылында улуг четпестер бар. Маңаа чамдык чижектерни көргүзерге: кам чок эдилелдиң уламындан ниитиниң 40 ажыл аттарының 50 хуузу арган, оргазы, хөректери балыг, ажылга эдилээр арга чок; өлген 17 хаван ооллардың 7-зи доңганындан, 10-ну чемгерилгези хандыртынмаанындан болган; амгы үеде инек, шээр малдың кышкы байдалы база-ла эки эвес.

Колхозта күш-ажылдың чуруму ылаңгыя малчыннарның ортузунда дыка четпес. Санакчы аппарадының сандаргай чоруундан күш-хүн демдеглелдери будалчак. Ол бүгү четпестер болза, удуртулганың кошкаанда. Колхоз баштаар чери болгаш район организациялары мал ажылынче кичээнгей салыры чугула.

О. БАЙЫР.

Чунар бажыңны ажыглалга киирер

Улуг-Хем районнуң Мичурин аттыг колхозтуң суурунда чунар бажыңны дүүдүп, ол дорааннаа ол ийи чыл четкен. Бо эрткен үш чылдың дургузунда ук чунар бажыңны четче туттуруп, ажыглалга киирер талазы-биле хемчегларни колхоз баштаар чери ап чорутпайн келген.

Амгы үеде суурда чунар бажыңның ханаларын, шалаларын кылып доскан боордан башка, соңгаларын, печказын болгаш өске-даа үүрмек кылыгларын чедир кылбаан болуп турар. Суурнуң чурттакчы чону чунар бажыңны четче кылгаш, ажыглалга дарый ажыглалга киирер дугайында боттуг хемчегларни ам-даа ап чорутпайн турары окта болбас.

С. ДАДАР-ООЛ.

Кыдат Улус Республика

Кинематографияның хөгжүлдези

ШАНХАЙ. Шанхайның кино ажылдакчызы Е. И-Цюнь СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга Шанхайның киностудиязының эрткен чылда ажылының дугайын болгаш келир үеде планнарының дугайын чугаалаан:

«1953 чыл болза, бичии кино бөлүктерин чангыс чогаадыкчы коллектив кылдыр каттыштырганының соонда Шанхайның киностудиязының ажылының баштайгы чылы болган. Ол бодунуң эки ролюн ойнап шыдаан. Эрткен чылда улуг чедишкиннерлиг болган бис. Кыдаттың хосталганының соонда «Лян Шаньбо биле Чжу Ин-гай» деп сураглыг операның аялгалары-биле бир-ле дугаргы өңнүг уран-чечен фильмни Шанхай студиязынга тургускан. Ол фильмниң бүдүрүлгези ам доозулган болгаш удавас чурттуң экраннарынга үнер деп турар.

Эрткен чылдың дургузунда студиянның чогаадыкчы коллективи оон ангыдагы база бир үш уран-чечен фильмнерни тургускан. Оларның бирээзи болур «Алдын болгаш мөңгүн шынаалар тутчуп чыдар черде» деп фильм чоокта чаа экраннарга үнгеш, көрүкчүлериниң бедик үнелелин алган.

Эрткен чылын Шанхайның студиязы Совет Эвилелиниң болгаш улус-демократиязының чурттарының кино-чуруктарын кыдат дылче шилчидериниң талазы-биле улуг, ажылды кылган. Чыл дургузунда студия 20 кино-чуруктарны кыдат дылче шилчиткен.

Ам долу метражтыг уран-чечен фильмнерни тыртырарынга белеткел ажылдары эгелээн. Студияның коллективи чоокку үениң иштинде «Василий Бортниковтуң ээп келгени» болгаш «Мөңгүнелчек доозун» деп совет кино-чуруктарны кыдат дылче шилчидип кириптер». (СЭТА).

Чээли кооперациязы

ПЕКИН. Кыдаттың көдээ суурларында чээли кооперациязы улам-на калбак нептерелди ап турар. Чурттуң янзы-бүрү районнарында тараачыннар чээли кооперативтерин тургузуп, чээли дузалажылгазының бөлүктерин организастап турар. «Женьминьжибао» солуннуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, амгы үеде чурттуң иштинде 6870 ажыг чээли кооперативтери болгаш чээли дузалажылгазының 14 муң ажыг бөлүктери бар.

Оон аңгыда хандырылганың саарылга кооперациязының системазында 2 муң ажыг тускай чээли салбырлары тургустунган. Кыдаттың эң улуг беш административтиг районнарында — Соңгу, Соңгу-Барын, Чөөн, Мурнуу-Барын болгаш Мурнуу Төп районнарда чээли кооперациязының янзы-бүрү хевирлеринде 3.700 муң ажыг тараачыннар хаара туттунган. (СЭТА).

БЕРЛИННИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНЫҢ МУРНУУ ЧАРЫЫНДА

Францияның ажылчы чоннарының үнү

ПАРИЖ. Дөрт күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң ам болур деп турар чөвүлел хуралынга белеткел француз хөй-ниитиниң улуг идегелин хайыктырып турар. Бо чөвүлел хурал улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының эгезин салыр боор деп Франция манап турар. Француз ажылчы чоннар Берлинниң чөвүлел хуралының чедишкиннериг болур чоруун хандырар дээш демиселдиң национал кампаниязын калбартканы демократтыг парлалганың дыннадыгларындан илдең болуп турар.

Кампанияның сорулгазы үүл дээрге, боонн болгаш париж керээлерин күштүг болдуруп бадылавас дээш француз улустуң шиитпирлиг чоруун Берлинниң чөвүлел хуралынга Францияны төлээлеп баар даштыкы херектер министри Жорж Бидонуң медерелинге чедирери болур деп «Юманите» солун демдеглеп турар. Ажылчы чоннарның тура-соруун көргүскен хөй санныг телеграммалар болгаш резолюциялар даштыкы херектер министерствозунда кирип эгелээнин «Юманите» солун дыннадып турар. Вениссье хоорайның (Ронаның департаментизи) «Берлие» деп машина тудуунуң заводунуң ажылчыннары герман айтырыгны тайбың шиитпирлээрин негеп турар француз улустуң күзелин Бидо илередир ужурлуг деп медеглээннер.

Буш-Дю-рон департаментиниң тайбың чөвүлели Берлинниң чөвүлел хуралының чедишкинин хандырар дээш демисежир деп кыйгырыгны ол департаментиниң бүгү чурттакчыларынга нептереткен. Ук чөвүлел январының 22-де Парижче төлээлер чорудар деп шиитпирлээн болгаш ол төлээлер даштыкы херектер министерствозунга баар ужурлуг. Марсельдиң демир орукчулары Бидоже бодунуң төлээлерин чорудар деп шиитпирлээннер.

Жиронда департаментиниң тайбың чөвүлели Бидоже чорудар тускай бижиктиң адаанга ат салдырыкчыларының чыылдазын чорудуп турар. Ол документиде чугаалап турары болза:

Францияның болгаш тайбының эрге-ажыктарынга таарыштыр бистер болза, «Европаның камгалал ниитилежилгези» деп чүве-биле чагдының төнчүнү салып шыдаар. Бир дугаарында доп-дораан чүнү кылза чогуурул дээрге, атомнуг дайынны өөскүдүп үндүрбестин дугайында күрүнелер аразынга дугуржулганы чедип алыры болур».

(СЭТА).

АКШ-ТЫҢ КӨСКҮ ХӨЙ-НИИТИ ажылдакчыларының америк улуска кыйгырыы

НЬЮ-ЙОРК. «Тайбың дээш американнарның походу» деп организация АКШ-тың хөй-ниитизиниң көскү 80 ажылдакчылары америк улуска кыйгырыгга ат салып, «Тайбыңны хандырар сорулга-биле чугаалажыышкыннар кылырынче бүгү-ле болдунар аргалар-биле албадаар» деп ында кайгырып турарын чарлаан.

«Америка тайбының байдалдарынга чурттаар ужурлуг» деп кыйгырыгда чугаалап турар. Тайбың айыл чок чорукка херек. Тайбың болза, бистиң ажы-төлдеривистиң болгаш аныяктарывыстың аас-кежиктиг келир үезинге херек. Дайын кандыгдаа айтырыгларны шиитпирлевес. Каттыжып алган улус, дайынче орук ту моондактап шыдаар. Оон херечилели Кореяда тайбыңчыдылга болуп турар. Американнар тайбыңче аппар чыдар карачаңгыс орукче—чурттарының аразында чөрүлдээлерни чугаалажыышкыннарның аргазы-биле узуткаарының оруунче кирзин деп чазакты улам-на хөй-биле кыйгырып турарлар. Улустар аразының дүрбүжүүшкүннерин болдуруп турар кол айтырыгларның талазы-биле чугаалажыышкыннарны чорударын, чон каттыжып алганда чедип ап шыдаар. Ол, чурттар аразынга дугуржуушкунну шаптыктаар дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарны чайладып шыдаар».

Бо кыйгырыгны чарлааны-биле кады, «Тайбың дээш американнарның походу» деп организацияның удуртукчуларының бирээзи Томас Ричардсоннуң медеглээни болза:

«Атомнуг энергияның айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарны эгелээр деп Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң аразында чөпшээрежиишкин база ам Берлинге болур деп турар дөрт күрүнелериниң чөвүлел хуралы чугаалажыышкыннарның аргазы-биле бүгү-ниити тайбыңны чедип алырының оруунга чүтүла базымнар болуп турар. Кадык бодалдыг кижи бүрүзү ол болуушкуннарны байырлап турар. Оларның чедишкиннерлиг болурунга идегеп турар. Бир звес ындыг, чугаалажыышкыннар боттуу-биле чорутунар болза, атомнуг дайынның каргыштыг айылынга төнчүнү салып шыдаар. Бир дугаарында доп-дораан чүнү кылза чогуурул дээрге, атомнуг дайынны өөскүдүп үндүрбестин дугайында күрүнелер аразынга дугуржулганы чедип алыры болур».

(СЭТА).

АКШ-та ажыл соксадыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. Катышкан Штаттарда ажыл соксадыышкыны үргүлчүлеп турар. Американың күш-ажыл федерациязында болгаш профэвилелдериниң бүдүрүлге конгрезинде кирип турар профэвилелдериниң Пктсбургта беш улуг универмагтарында ажылдап турар 3500 кежигүннери ажыл соксадыышкыны кылып турарлар; ол ажыл соксадыышкыны 1953 чылдың ноябрь 27-де эгелээн. Кан эзилдирер үлетпүрнүң ажылчыннарының профэвилелиниң «Николсон файл компани» деп компанияның үш заводтарында 1700 кежигүннериниң ажыл соксадыышкыны үргүлчүлеп турар. Ажыл соксадыышкыны кылып турарлар ажыл төлевирин бедидерин негеп, улгады берген назылыгларны ажылдан үндүрер дугайында компанияның оралдажыышкынынга удур демисежип турарлар.

Кан эзилдирер үлетпүрнүң ажылчыннарының профэвилелинде кирип турар 33 муң ажылчыннарның декабрь 1-де эгелээн ажыл соксадыышкыны чоокта чаа доозулган. Ажылчыннар ажыл төлевирин бедидерин чедип алганнар болгаш «Америкэнкэн» болгаш «Континенталь кэн» компаниялардан өске-даа дүжүп бериишкиннерни чедип алганнар.

Профэвилелдериниң бүдүрүлге конгрезинде кирип турар газ, кокс, болгаш химия үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң 3800 ажылчын кежигүннериниң 49 хонукта үргүлчүлээн ажыл соксадыышкыны чоокта чаа доозулган. Ажылчыннар ажыл төлевирин бедидерин болгаш боттарының өске-даа негелделерин хандырарын чедип алганнар.

«Паровоз кочегарларының болгаш машинистериниң акы-дуңмалышкы» хамаарышпас профэвилел ажыл төлевириниң шоолуг эвес бедиишкинин чедип алганын болгаш 60 муң демир орук ажылчыннарының шөлээ системазының экижидиишкинин чедип алганын чарлаан. Бо айтырыгның талазы-биле чугаалажыышкыннар Чикагога 30 хонукта үргүлчүлээн. (СЭТА).

Таиландада дайын белеткели

БАНГКОКУ. Солуннарның медээлеп турарын ёзугаар алырга, Таиланданың национал хуралы ыяавыла эрттер шериг өөредилгезинге аныяктарны келдиреринин эргезин областарның генерал-губернаторларынга болгаш можуларның губернаторларынга барып турар хоойлу төлевилелин чүүлдүг деп көрген.

Амгы үеде Таиланданың чазаа бүгү-ниитиниң мобилизациязының дугайында айтырыгны көрүп турар.

Келдириишкинге чаа келгеннерни өөредири-биле болгаш чаа америк бөө-чепсектерни өөренири-биле халашкан курлавыр сержант составтарын база катап келдирип турар. (СЭТА).

Бонн чазак ажылчыннарга удур чаа хоойлуну белеткеп турар

БЕРЛИН. Барыын Германияның ДМТ агентилелиниң дыннадып турарын ёзугаар алырга, амгы үеде боннуң иштики херектер министерствозу Барыын Германияның ажылчы чоннарының ажыл соксадыышкыны чорудар эргезин дора көрүп турар хоойлу төлевилелин чогаадып турар дээрзин АДН агентилели дамчыдып турар.

Хоойлу төлевилели, чижээлээрге, политиктиг ажыл соксадыышкыннарын «бүгү-ле хемчеглер-биле» базарын көрүп турар. (СЭТА).

Чаа италии чазактың составы

РИМ. АНСА агентилелиниң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, январь 18-те Италияның чаа чазаан тургускан, оон составында киргеннер болза:

Премьер-министр—Фанфани, даштыкы херектер министри —Пиччони, иштики херектер министри —Андеотти, камгалал министри—Тавиани болгаш өскелер-даа. (СЭТА).

АЙ ТУТТУРУУШКУНУ

Январының 18-тен 19-че дүнезинде чурттуң европа кезээнге болгаш ССРЭ-ниң азий кезээниң барыын девискээрлеринге долу ай туттуруушкуну эки көзүлген. Январь 19-туң эртенинде Москва шагы-биле 3 шак 50 минута турда Ай чер хөлегезинче кирген болгаш 7 шак 14 минута турда хөлегеден уштунуп үнген. 5 шак 16 минутадан 5 шак 47 минутага чедир Ай чер хөлегезинге дүлдүне берген турган.

Ай туттуруушкуну Барыын Европага, Африкага болгаш Америкага база көзүлген.

Харыысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

ТЕАТР

„Төпкен хува“

Областың национал театрының артистериниң тыва бөлүү «Төпкен хува» деп чаа шиини көргүзүп эгелээн. Ук шии болза, «Си-Сян-Цзи» («Барыын флигельдиң дугайында демдеглелдер») деп бурунгу классиктиг кыдат шииниң үлегери-биле чогаатынып бижитинген.

Бо кайгамчык шииниң төөгүзү каш чүс чыл бурунгаар төрүтүнүп тывылган. Оон сюжедин кыдат шүлүкчүлериниң болгаш драматургтарының каш-каш салгалдары үндезилеп тургускан. Ол шии тоску векте чогаатынгаш, он үшкү векке чедир хөй-хөй эдиглерге кирип, сайзыран келген. Шииниң сюжединге эдилгелер киридези амгы бистиң үеевисте безин каш удаа болган. Шииниң идеялыг утказы болгаш ында көргүстүнген овур-хевирлер болза, ынчаардағы Кыдаттың культуразынга турган улус чоннуң демократтыг ёзу-чурумунуң илередишкини болуп турар.

Ынчаардағы Кыдаттың тергиидекчи аңгылары бо шиини үндүрерин каш-каш чүс чылдарның дургузунда шыңгызы-биле хоругдап, оон текстизин бижээн самыраларны хураагаш, өртедир дугайында дужаалдарны чер болганынга үндүрүп, шииниң нептередикчилерин шөлүп, номчукчуларны болгаш көрүкчүлерни хоругдаашкынга таварыштырып турганнар.

Ындыг кадыг-дошкун истеп сүрүүшкүннер турза-даа, кыдат улустуң ол кайгамчык чогаадылгазы дыка үр чурттап, хөй-хөй экземплярларга парлатынып үнүп келген. Моон алгаш көөрге, кыдат улус аңаа онза ынак болгаш ону камныыбиле камгалап келгени тодаргай.

Он үшкү век болза, кыдат культураның хөгжүлдезинге чайыннанчак үе турган: 80 хире чылдар дургузунда-ла 560 ажыг янзы-бүрү шиилер чогаатынып тургустунган. Оларның дыка хөй амга чедир-ле кыдат театрларның сценаларында үнмүшаан. Оларның бирээзи «Си-Сян-Цзи» деп шии ол.

Ол шииниң чогаадыкчызы Ван-Ши-фунуң дугайында тодаргай үүл мынчага чедир тывылбаан. Ук шии болза, Кыдатка моол эжелелдиң үезинде төрүтүнүп тывылган. Ынчаарда кыдат чогаалчылар чогаал бижиирде улустуң аас чогаалынга колдуунда даянып турган. Оларның чогаадып тургулаан чогаалдары улуска театр сценазын дамчыштыр нептереп, моолдарның дарлал-хемдилгезинге удур демисежиринче чоннуң оттуруп турган.

Амыдыралдың эрги ёзу-чурумун үрээринче угландыр чогаалчы Юань Чже-немниң чогаатканы ортаакы вектер үезиниң новеллазы бо шииниң сюжединге үндезин болган.

Ашак-кадай болчурунуң дугайында хоойлу Кыдатка чүгле сөөлгү чылдарда чурумчутунуп доктаатынган. Кыдат кыстар чүгле оон бээр ам боттарының салымын боттары шиитпирлээр аргалыг апарганнар.

Эрги ёзу-биле алыр болза, өглензе чогуур оол биле уруг боттары ужуражып чугаалажыр эрге чок турган. Баштангылыг уругну оолдуң бажынынга чедирип келирге, чүгле ынчаарда демги баштангыны ажа октааш, келир үедеги кадайының арнын оол көрүп болур турган.

Оол биле уруг эң-не баштай көржүп ужурашкаш, ол дораан-на оларның аразынга чажыт ынакшыл тыптып келгенин «Си-Сян-Цзи» деп шиинде чугаалап турар. Хостуг ынакшыл черле турар болгаш ону кыдат аныяктарга бээр ужурлуг турган дээрзин мында көргүскен.

Хоозураан дворянин — студент Чжанның, аристократ ызыгуурлуг дулгуяк кадай Цуй-Ин-Иниң уруунга ынакшылының төөгүзүн көргүспүшаан, национал театр ону идея талазы-биле улам чидиглендирерин болгаш ортаакы вектер үезиниң ол ёзу-чурумунга, өнчү болгаш аңгы талазы-биле ынчаардағы дең эвес байдалга, хүрээ-хиттың хуурмак меге суртаалынга, ортаакы вектерниң хоозун эртеминге болгаш феодализмниң бүгү-ле чүзүн-баазын корум-чурумнарынга чоннуң удурланыышкыннарын илередип көргүзерин оралдажып турар.

Боттарының ёзулуг арыг, хостуг ынакшылы дээш демисешпишаан, ийи аныяк душтуктар оларның оруун моондактап турар ортаакы вектер үезиниң бүгү-ле ёзу-чурумнарынга удур демиселди чорутпайн барып шыдавас турган. Эрги феодалдыг чүдек-бужар идеологияның хай-бачыдындан хосталырын оралдажып турар, чаа мировоззрениниң илередикчилери болза, студент Чжан биле ооң ынакшаан уруу—Ин-Ин олар болур.

Чжан биле Ин-Ин олар дворян аңгының төлээлекчилери болза-даа, оларның медерелинге ниитилелди канчаар көөрүнүң чаа билиишкиннери төрүтүнүп тыптыр. Үстүнде адаанывыс ийи душтуктарны бис чаа үзел-бодалдың кижилери кылдыр көргүспүшаан, оларны эрги ёзу-чурумче, боттарының аңгызынче албадалдыы-биле ыдалап турар чамдык онзагай байдалларны база бадыткадып көргүзерин оралдажып турар бис. Ылаңгыя Ин-Иниң аристократысы шинчилии, оон адырлыксаар хөңнү чогу кончуг тодаргайыбыле илеретинер.

Чаа үзел-бодалдың ёзулуг илередикчизи болза, шииниң маадырларының бирээзи—улустуң уруу болгаш Ин-Иниң хөлечии Хунян болур. Шииниң бүгү-ле көргүзүүнге ол, эрги ёзунуң бүгү-ле чурумнарынга шынгыы удурланыышкынның чалданыш чок демиселин илередип эрттери көрүкчүге илдең.

Чжан биле Ин-Ин олар ийи боттарының бодалдарын кайгамчык уран шүлүктер-биле илеретчип чугаалашса-даа, ниитилел тургузуунга удур боттарының кылеин алызынга чедирип шыдавастар. Бо талазыбиле бүгү-ле иниишативаны Хунян бодунга ап, бодуушкунуну чорудулганын идепкейжиишаан, ону улам бурунгаарладып турар. Шииниң чогаадыкчызы, оон чугаазынга эрги ёзунуң бүгү артыышкыннарын сойгалап турар дидим болгаш килеңниг сөстерни күштүү-биле илередип көргүскен.

Шажынның төлээлекчилерин — буддий дуганының камбызы Фабено, Соржу лама Фацун оларны шиинде ортаакы вектериниң ёзу-чурумун Сар-ла шаа-биле камгалап, улусту маңгыс ышкаш диригге-ле соруп чип турар реакциялыг күш кылдыр чуруп көргүскен. Ынчалзажок шажынчыларның бир төлээзи—чазыйчилби, тояанчы хуурак Хой-Минни шиинде чаа үзел-бодалдың илередикчизи кылдыр көргүскен. Ол ындыг бир янзының шажынчызы хуурак лама болза, бодунуң аңгызын өжээнниг ёзу-биле көрүп, хүрээни узуткаарын шиитпирлээш, иштинден чаза тепсип үндүрүптер. Хуурактa хүрээ-шажынга удур демиселдиң ёзулуг тодаргай билиишкини чок дээрзи билдингир, ынчалзажок хүрээде ламаларның хоозун хуурмак үзелдин, кижи дүрзүзүн ышкынганы аңаа хөөн ыгланчыг болуп келири ооң аажызында илерээшкиннерденне илдең.

Өлген министр Цуйнуң дулгуяк кадайы болгаш Ин-Иниң иезн болза, бо шиинде эң-не ужур-дүржок реакциялыг күштүң төлээлекчизи кылдыр көргүстүнүп турар.

Бо шииниң идеялыг утка-шынарын шыны-биле илередириниң улуг сорулгазын бодунуң мурнунга салбышаан, театр коллективи болза, Кыдаттың классиктиг шии чогаалының онзагай байдалындан көстүп үнген, чогаадыкчы характерлиг нарын болгаш берге сорулганы шиитпирлеп турар.

Музыка болгаш чугаа аяның талазы-биле бо шииниң онзагай мөзүзүн хевээр дамчыдар болганда, тус-тус рольдарда ойнап турар артистерге база биче эвес күженишкиннерни үндүрери негетинип турган. Ол сорулганы артистер чедишкиннинг күүседип-даа турарлар.

Ук шииниң комедиялыг болгаш сатириктиг талаларын барымдаалап, театр артистериниң тыва бөлүү шоодулгуг аяннар болгаш уткалар-биле ортаакы вектер үезиниң бүгү-ле бак чүүлдерин силгиишкинниг күш-биле сойгалап илередирин оралдашпышаан, көргүзүг бүрүзүнде хоорайның көрүкчү массазының сонуургалын хайыктырып турар.

Шииниң кааснталга чурулгазын театрның чурукчузу эш М. А. Будорин кончуг таарымчалыг кылдыр тургузуп шыдаанын база демдеглезе чогуур. Шииниң кол-кол рольдарында тыва бөлүктүң дуржулгалыг артистери эштер К. Мунзук, Севильба, Хургүлек, Түгүр-оол, М. Мунзук, Наидара, Лаптаң олар болгаш өскелер-даа ойнап турар. Шииниң сөзүн орузундан тываазынче артист А. Лаптаң очулдурган.

«Төпкен хува» деп кыдат шиини көргүспүшаан, национал театрның коллективи совет болгаш кыдат ийи улуг улустарның эп-найыралыңга, культурлуг харылзаазынга бодунуң үлүүн киирип турар.

Е. МЕРКУЛОВИЧ,
театрның кол режиссёру.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийки амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң 4—98, иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

ТС—01529 Культура эргелелиниң типографиязы